

SPRAWOZDANIA*

🏰🏰🏰 **Kraków** 🏰🏰🏰

Reforma uniwersalna: reforma edukacji, filozofia i irenizm

W dniach 6-8 lipca 2009 r. odbył się w Krakowie drugi z trzech warsztatów poświęconych sieciom kontaktów intelektualnych w Europie Środkowej w latach 1560-1670. Warsztaty te stanowią część obszernego, zarządzanego na Uniwersytecie w Oksfordzie systemu projektów badawczych.

Wspólny tytuł tych warsztatowych spotkań – „Reformacja uniwersalna” – wskazuje na rysujące się nowe rozumienie reformacji jako myślenia uniwersalnego, „encyklopedycznego” i „panzoficznego” (oba wyrazy należy w XVII w. rozumieć jako blisko spokrewnione), ukierunkowanego zarówno na problemy teoretyczne jak i na praktykę społeczną; myślenia, które w epoce konfesjonalizmu nie wyklucza żadnych opcji wyznaniowych. Nie tylko zyskało ono wielu wpływowych zwolenników wśród europejskich intelektualistów, ale inspirowało ich do stworzenia rozległej sieci kontaktów, ogólnoeuropejskiej przestrzeni publicznej – *République des Lettres*. Jej żywotność i wielorakość skłania dzisiejszych badaczy do podobnych przedsięwzięć typu „Inter” i „między”: -dyscyplinarnego, -narodowego, -kulturowego i -pokoleniowego. Wczesnonowoczesny przedmiot badań wiąże się więc ze zmianami we współczesnej nam

---

* Długi cykl wydawniczy wersji drukowanej „Rocznika Historii Filozofii Polskiej” wymusza przegląd retrospektywny wydarzeń i publikacji, dlatego sprawozdania zamieszczone w tym dziale zostały opublikowane wcześniej w serwisie internetowym: www.filozofiapolska.pl

Europie. Organizatorzy projektu, pochodzący głównie z Anglii, zauważyli m.in., że po 1989 r. dorosło nowo pokolenie badaczy w Europie Środkowo-Wschodniej, którzy powinni zaistnieć poza wąskimi granicami dyskursów w swych językach narodowych.

Pierwsze spotkanie, zorganizowane w styczniu 2009 w Pradze dotyczyło myśli apokaliptycznej, millenarystycznej i proroczej jako źródła energii dla siedemnastowiecznych dążeń do uniwersalnej reformy, zwłaszcza w kontekście Komeńskiego i jego angielskich oraz holenderskich przyjaciół. Trzeci warsztat, zaplanowany na styczeń 2010 r. w Budapeszcie, zajmie się encyclopedyzmem, panzofią i komunikacją uniwersalną pielęgnowanymi przez uczonych protestantów w Europie Środkowej jeszcze w XVI w., a więc kilka pokoleń przed Komeńskim i jego uczniami.

Tematami drugiego, krakowskiego warsztatu były reforma edukacji, filozoficzne aspekty reformacyjnego uniwersalizmu i irenizm. Uczestnikami byli w pierwszej kolejności historycy, ale także specjaliści z dziedzin teologii, historii literatury i filozofii. Pierwsza i druga część spotkania wiązały się z ramizmem i jego recepcją w Europie Środkowej. Gábor Kecskeméti (Węgierska Akademia Nauk, Instytut Badań nad Literaturą, Budapeszt) przedstawił dzieje ramizmu na Węgrzech, zwłaszcza w Siedmiogrodzie, tak ważnym dla historii filozofii polskiej. Michał Choptiany (UJ, Kraków) po analizie antyramistycznej polemiki Jana Brożka z 1638 r. postawił postulat zbadania ramizmu, antyramizmu i kryptoramizmu w krakowskim środowisku akademickim XVI w. Howard Hotson (St. Anne's College, Uniwersytet w Oksfordzie, kierownik projektu Cultures of Knowledge i organizator warsztatów we współpracy z Vladimírem Urbánkiem) dokonał kontekstualizacji ramistycznych aspektów myśli Komeńskiego (obok Bacona, Alsteda, Keckermanna). Wpływy ramizmu są widoczne w architekturze głównych dzieł czeskiego filozofa, w zasadzie jedności metody w badaniach przyrodniczych oraz w radykalizacji i w usystematyzowaniu dziedzictwa humanizmu renesansowego pod względem przedmiotów, metody i adresatów

wiedzy. Márton Szentpéteri (Węgierska Akademia Nauk, Instytut Badań nad Literaturą, Budapeszt) na przykładzie współoprawnego siedmiogrodzkiego wydania dzieła późnego Alsteda i pierwszych trzech Medytacji Kartezjusza przedstawił w zasadniczej perspektywie zręby eklektyzmu łączącego tak różne – i tak bliskie – elementy jak kartezjańskie cogito i Alstedową cyclognomonica. Tomáš Nejeschleba (Uniwersytet Palackiego, Olomouc) z przyczyn od niego niezależnych nie mógł przedstawić swego referatu o filozofii przyrody Jana Jeseńskiego, centralnej postaci w dziejach pobiałogórskich i w europejskiej sieci kontaktów czeskich intelektualistów.

Trzecia część krakowskiego spotkania poświęcona była biograficznym aspektem *République des Lettres*. Martin Holý (Akademia Nauk Republiki Czeskiej, Instytut Historii, Praga) przedstawił rozległe kontakty szlachty czeskiej i morawskiej z europejskimi uczonymi, wskazując na różnice między grupami wyznaniowymi (studia i intensywne podróżowanie protestantów, korzystanie ze struktur potrydenckich przez katolików). Alan Ross (obecnie Uniwersytet w Göttingen, Niemcy) zanalizował korespondencję nauczycieli szkół łacińskich w środkowych Niemczech, m.in. pod względem recepcji uniwersalistycznej filozofii.

Czwartą część sesji, poświęconą różnym postaciom irenizmu, otworzył Jakub Koryl (UJ, Kraków; Zespół Badawczy Humanitas, Warszawa) syntetycznym opisem eklezjologii Jana Łaskiego, opartym na analizie instrumentów filozoficznych pozwalających reformatorowi na krytyczną interpretację i kontynuacji myśli Erazma, Melanctona i Kalwina (pokój jako podstawowy fenomen życia religijnego; teologia unikająca teocentryzmu i antropocentryzmu, skupiona na spotkaniu wymiaru boskiego i ludzkiego). Piotr Wilczek (UW, Collegium Artes Liberales, Warszawa) dokonał krytycznego przeglądu modelu badań nad polskim irenizmem renesansowym od dzieł Stanisława Kota i Konrada Górskiego po najnowsze, często zbyt mało znane prace; sformułował także postulaty badawcze w odniesieniu do Frycza Modrzewskiego (relacja z Augustynem, teologią schola-

styczną i Erazmem; nowa ocena Sylw) oraz do Jana Kochanowskiego (poglądy religijne jako wyraz renesansowego irenizmu). Niżej podpisany Steffen Huber (UJ, Kraków) przedstawił zarys analizy filozoficznych instrumentów późnego Frycza Modrzewskiego w poszukiwaniu wyważonej metaforyki trynitologicznej (aporia, pojęcia bytu i możliwości, autonomiczna teo-logika). Vladimír Urbánek (Akademia Nauk Republiki Czeskiej, Instytut Filozofii, Praga; organizator warsztatów wraz z Howardem Hotsonem) na podstawie wczesnych pism Komeńskiego i jego polemiki z wyemigrowanymi do Saksonii czeskimi luteranami zanalizował różne strategie ireniczne w konkretnym kontekście historyczno-biograficznym, zyskując bardziej precyzyjny obraz wielości irenizmów, bowiem nie wszystkie motywy ireniczne mogą być traktowane jako prawzory dzisiejszych wyobrażeniach o tolerancji i ekumenizmie. Referat o irenizmie i jego związku z reformą komunikacji nadesłany przez nieobecnego Hansa-Joachima Müllera odczytał Howard Hotson. Dariusz Bryćko (Instytut Tolle Lege, Grand Rapids, Michigan, USA) zaprezentował jeden z ostatnich traktatów irenicznych w Polsce i jego autora, Daniela Kałaja, w kontekście myśli reformacyjnej i postreformacyjnej, podkreślając wyjątkową zdolność Kałaja do wykładania doktryny kalwińskiej w sposób przyjazny i otwarty. Alexander Schunka (Uniwersytet w Stuttgarcie, Niemcy) objął syntetycznym spojrzeniem sieć kontaktów między Anglią a Europą Środkową, zwłaszcza Prusami i Polską, we wczesnym XVIII w., skupiając się na postaci wnuka Jana Amosa Komeńskiego, Daniela Ernsta Jablonskiego, i jego irenizmie stanowiącym etap przejściowy między siedemnastowiecznym „międzynarodowym kalwinizmem” a osiemnastowiecznym zaangażowaniem na rzecz „protestanckiej sprawy”.

Za sprawą krakowskiego warsztatu powstała sieć kontaktów między badaczami z różnych dziedzin i krajów. Analiza filozoficzna, wiedza teologiczna, kontekstualizacja historyczna i metody literaturoznawcze stworzyły pewien – jak to ujął Howard Hotson – interdyscyplinarny ekumenizm badań nad myślą uniwersalistyczną

XVI i XVII w. Oprócz wymiany rezultatów specjalistycznych badań liczy się efekt przeniesienia powszechnej wiedzy z jednego regionalnego dyskursu do innych, ważne jest także ukazanie ukrytych założeń poszczególnych tradycji badawczych. Organizatorzy planują publikację pokonferencyjną i kontynuację współpracy.

Steffen Huber

Odsłonięcie tablicy pamiątkowej poświęconej Marianowi Zdziechowskiemu

Dnia 23 października 2009 roku w gmachu Collegium Novum w Krakowie odbyła się uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej poświęconej profesorowi Marianowi Zdziechowskiemu (1861-1938), który wykładał na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1899-1919 oraz był rektorem Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1925-1927). Odsłonięcia dokonał JM Rektor UJ prof. Karol Musioł w asyście profesorów: Jana Skoczyńskiego (kierownika Zakładu Filozofii Polskiej oraz animatora przedsięwzięcia), Józefa Lipca, przewodniczącego Rady Naukowej IF UJ i Bogdana Szlachty, dziekana Wydziału Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych. Fundatorem i pomysłodawcą tablicy zaprojektowanej i wykonanej przez panią Kaję Wierzbowską-Wrońską, jest pan Artur Wroński. W ten sposób Uniwersytet Jagielloński uczcił pamięć wybitnego badacza literatury, filozofia a także intelektualisty zaangażowanego w walkę z destrukcyjnymi tendencjami kulturowymi swojej epoki: nacjonalizmem i bolszewizmem.

Wśród obecnych znaleźli się pracownicy naukowci, studenci, osoby związane z profesorem oraz goście z Litwy. W okolicznościowych przemówieniach wspomniano postać i dorobek Zdziechowskiego, odczytano także list prof. Zbigniewa Kuderowicza, prekursora współczesnych badań nad jego spuścizną. Badania te – znacznie utrudnione

w okresie PRL-u – przeżywają obecnie renesans, o czym świadczy m.in. konferencja naukowa *Marian Zdziechowski 1861-1938. W 70. rocznicę śmierci*, zorganizowana na Uniwersytecie Jagiellońskim, w roku 2008 z inicjatywy Zakładu Filozofii Polskiej.

Marian Zdziechowski urodził się 30 kwietnia 1861 roku w majątku Nowosiółki koło Mińska w rodzinie ziemiańskiej. Dorastał zatem w unikalnej atmosferze kresów wschodnich – obszaru przenikania się wpływów cywilizacyjnych Wschodu i Zachodu. Nauka w gimnazjum w Mińsku, studia w Dorpacie i Petersburgu oraz europejskie podróże umożliwiły mu dogłębne zrozumienie obu wielkich tradycji składających się na tożsamość europejską a także zaowocowały znajomością z szeregiem wybitnych przedstawicieli kultury rosyjskiej. Doktoryzował się na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1888 roku. Związany z uczelniami w Krakowie i Wilnie, wykładał gościnnie na Sorbonie, był członkiem Polskiej Akademii Nauk i pracownikiem Szkoły Nauk Politycznych przy wileńskim Towarzystwie dla Badań Europy Wschodniej. Otrzymał doktoraty honorowe trzech uczelni.

Zajmował się m.in. filozofią, religią oraz literaturą i kulturą ludów słowiańskich, zwłaszcza Polski i Rosji – współtworzył krakowski Klub Słowiański oraz miesięcznik „Świat Słowiański”. Podejmował także szereg zagadnień politycznych i historiozoficznych – był czołowym przedstawicielem polskiego pesymizmu i katastrofizmu. Wśród jego licznych dzieł wymienić trzeba prace: *Mesjanisci i słowianofile. Szkice z psychologii narodów słowiańskich*, *Byron i jego wiek*, *Pesymizm, romantyzm a podstawy chrześcijaństwa*, *Od Petersburga do Leningrada*, *Gloryfikacja pracy*, *W obliczu końca*, *Widmo przyszłości*.

W swojej pracy naukowej oraz licznych wystąpieniach publicznych nie unikał Zdziechowski tematów trudnych i kontrowersyjnych. Wolne od narodowościowych uprzedzeń badania nad literaturą rosyjską i postulaty braterstwa Słowian naraziły go na zarzuty rusofilstwa, zaś bliskie modernizmowi poglądy religijne wywoływały nieufność ze strony środowisk katolickich. Jako zaangażowany intelektualista przeciwstawiał się ekscesom nacjonalistów oraz autorytarnym

zapędom władz, a jako pionier badań sowietologicznych i krytyk bolszewizmu po II Wojnie Światowej został skazany na zapomnienie. Popularności w czasach współczesnych nie służą jego moralizm i społeczny konserwatyzm.

Marian Zdziechowski zmarł 5 października 1938 roku i mimo upływu czasu można go współcześnie uznać za patrona idei współpracy środkowoeuropejskiej w tym zwłaszcza zbliżenia polsko-litewskiego.

Leszek Wesolowski

**Marian Zdziechowski 1861-1938. W 70. rocznicę śmierci,
red. J. Skoczyński, A. Wroński,
Kraków 2009, wyd. Księgarnia Akademicka**

Na początku 2009 roku ukazała się publikacja Zakładu Filozofii Polskiej UJ *Marian Zdziechowski 1861-1938. W 70. rocznicę śmierci*. Zredagowany przez prof. Jana Skoczyńskiego i Artura Wrońskiego tom stanowi pokłosie konferencji naukowej pod tym samym tytułem, która odbyła się 24 października 2008 roku w Krakowie. Organizatorami konferencji był wspomniany Zakład Filozofii Polskiej UJ, a także Katedra Historii Doktryn Politycznych i Prawnych UJ, restauracja Chimera i wydawnictwo Księgarnia Akademicka, którego nakładem ukazała się omawiana książka. Znaleźć w niej można teksty referatów wygłoszonych przez prelegentów podczas sesji, jak również referaty autorów, którzy na sesję nie dotarli; mowa tu o artykułach *Wyobraźnia filozoficzna Mariana Zdziechowskiego* prof. Alvydasa Jokubaitisa z Uniwersytetu Wileńskiego oraz *Zagłada cywilizacji europejskiej a proces historyczny według Mariana Zdziechowskiego* prof. Leszka Gawora z Uniwersytetu Rzeszowskiego. Książka została uzupełniona o krótkie fragmenty tekstów Mariana Zdziechowskiego stanowiące uzupełnienie artykułów zamieszczonych w tomie.

Z kart omawianej publikacji wyłania się interesujący portret polskiego literaturoznawcy, historyka idei, filozofa. Wielokrotnie podkreślony zostaje fakt, że był on człowiekiem stojącym na pograniczu dwóch wielkich tradycji: Zachodu i Wschodu. Wywodzący się z obszarów dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego, studiujący zarówno na uniwersytetach rosyjskich, polskich, jak i zachodnioeuropejskich przedstawiciel polskiego ziemiaństwa, przez większą część życia poddany rosyjski, Zdziechowski znał doskonale język i realia imperium carów (a później bolszewików), a jako katolik, wychowany w tradycji łacińskiej, inspirujący się myślą europejską (o francuskojęzycznych inspiracjach w twórczości Zdziechowskiego traktuje tekst prof. Stanisława Borzyma z Instytutu Socjologii i Filozofii PAN w Warszawie), mógł uznawać się za reprezentanta kultury zachodniej. O doświadczeniu Wschodu i Zachodu w biografii intelektualnej Zdziechowskiego traktuje tekst prof. Zbigniewa Opackiego z Uniwersytetu Gdańskiego, autora monografii *Między uniwersalizmem a partykularyzmem. Myśl i działalność społeczno-polityczna Mariana Zdziechowskiego 1914-1938* (Gdańsk 2006). Poglądy Zdziechowskiego na Rosję przedstawił prof. Jan Krasicki z Uniwersytetu Wrocławskiego, zaś doc. Paulius Subačius z Uniwersytetu Wileńskiego przypomniał dramatyczne okoliczności związane z osobą Jerzego Matulewicza, litewskiego pochodzenia arcybiskupa Wilna, którego Zdziechowski darzył przyjaźnią. Trzeba zaznaczyć, że ze wspomnianych tekstów jasno wynika, iż ich bohater nie zajmował się prostym katalogowaniem cech kultur, w których się wychował lub z którymi miał okazję się zetknąć, uprawianym dzisiaj w ramach postmodernistycznie rozumianej wielokulturowości. Jego podejście do faktów kulturowych zawsze oparte było na ich rozumieniu, nie stronił on także od ich oceny – rzecz dzisiaj rzadka, by nie powiedzieć niebezpieczna.

Oprócz znanych wątków z twórczości Zdziechowskiego, takich jak pesymizm, katastrofizm, nacjonalizm, poruszonych przez prof. Leszka Gawora, jak również dwóch doktorantów z Uniwersytetu

Jagiellońskiego, mgr. Aleksandra Ćuka (*Marian Zdziechowski o nacjonalizmie*) i mgr. Krzysztofa Wołodźkę (*Marian Zdziechowski – filozof czasu katastrofy*), pokazano także w tomie postać jego bohatera od strony mniej znanej. Prof. Alvydas Jokubaitis, we wspomnianym artykule o wyobraźni poetyckiej Zdziechowskiego, stawia tezę, że autor *Pesymizmu...* był ostatnim romantykiem. Ostatnim romantykiem – ponieważ, wbrew dominującym w jego czasach tendencjom, uprawiał filozofię subiektywną, zaangażowaną, uznając ją za naukę duchową, i wierzył w związek moralności z polityką. Na osobie Zdziechowskiego, w opinii prof. Jokubaitisa, skończył się polski romantyzm, a koniec ten nastąpił w Wilnie, czyli tam, gdzie prąd ten został zapoczątkowany ponad 100 lat wcześniej przez Adama Mickiewicza. Warto również wspomnieć o artykule doktoranta UJ Jarosława Zoppy, poświęconym recepcji tradycyjnej liturgii katolickiej w pismach Zdziechowskiego.

Ukazanie się omawianej książki wpisuje się w cykl obchodów 70. rocznicy śmierci Mariana Zdziechowskiego. Podsumowaniem uroczystości ma być odsłonięcie tablicy pamiątkowej poświęconej wybitnemu polskiemu myślicielowi i profesorowi w Collegium Novum Uniwersytetu Jagiellońskiego, ufundowanej przez Pana Artura Wrońskiego, właściciela restauracji Chimera.

Tomasz Jakubec

**L. Gawor, *Szkice o cywilizacji*,
Wydaw. Uniw. Rzeszowskiego, Rzeszów 2009, s. 185**

Ideą przewodnią *Szkiców o cywilizacji* i jednocześnie zasadniczą osią całości podejmowanych tu rozważań jest ukazanie procesu wyparcia, w początkach XX w., oświeceniowego paradygmatu ogólnoludzkiej cywilizacji przez koncepcję cywilizacyjnego pluralizmu

ludzkości oraz odrodzenia (począwszy od końca XX w.) pojmowania cywilizacji jako wspólnego dorobku ludzkości. Z drugiej strony kolejne rozdziały książki można, zdaniem jej autora, odczytywać autonomicznie, jako artykuły.

Szkice o cywilizacji obok diskutowanych, istotnych z punktu widzenia fenomenu cywilizacji, kwestii (m. in. konfrontacji między cywilizacjami czy idei zrównoważonego rozwoju jako projektu nowej ogólnoludzkiej cywilizacji) zawierają krytyczne analizy prezentowanych tam trzech polskich oryginalnych teorii cywilizacji, pochodzących z pierwszej połowy XX w. Są to koncepcje Erazma Majewskiego, Floriana Znanieckiego i Feliksa Konecznego. Temu ostatniemu Gawor poświęca najwięcej miejsca.

Pierwszy z wyróżnionych autorów traktując pojęcie „cywilizacji” jako synonim pojęcia „kultury” jest jednym z najbardziej znanych, w pierwszych dziesięcioleciach XX w., zwolenników naturalistycznego charakteru cywilizacji. Z pozycji naturalistycznego monizmu ujmuje on istnienie, rozwój i upadek cywilizacji w kategoriach przyrodniczych uwarunkowań środowiskowych. Pojmuje on cywilizację jako najwyższej biologicznie zorganizowaną formę rzeczywistości (realność D), jakościowo różną od niższych poziomów organizacji natury (tj. realności A – poziom bytu nieorganicznego z elementami prewitalistycznymi, realności B – sfera bytu ożywionego, realności C – poziom pojawienia się wolnych organizmów, zbudowanych z komórek, w tym organizmów społecznych – zwierzęcych, tworzących gromady i społeczności, a następnie ludzkich społeczeństw, ale nie tworzących jeszcze cywilizacji). W koncepcji Majewskiego osnową cywilizacji (realności D) jako nowego etapu w ciągu manifestacji życia jest mowa ludzka, dzięki której ukształtowany został ogólnoludzki zasób wiedzy (wspólny dorobek historii pokoleń). Innymi słowy o cywilizacji możemy mówić dopiero wtedy, gdy społeczeństwo ludzkie („biologiczny materiał społeczny”) wytworzy kulturę w sensie „ogółu rezultatów tak materialnej, jak i duchowej natury, osiągniętych i osiąganých przez człowieka w swym rozwoju

filogenetycznym”. Pojęta w taki sposób cywilizacja jest naturalnym dla człowieka środowiskiem, poza które nie jest mu dane wykroczyć. Za pomocą języka dana cywilizacja kształtuje i wywiera wpływ na konkretnego bytującego w jej obrębie człowieka jako najpierw wytworu tej cywilizacji, a potem jej wytwórcę. Zdaniem Majewskiego ludzkość to jedynie hipostaza, realne istnienie przysługuje natomiast zróżnicowanym cywilizacjom narodowym.

Florian Znaniecki, podobnie jak Feliks Koneczny akcentował kulturowy charakter zjawiska cywilizacji. Utrzymywał, że brak zmiany kierunku rozwoju cywilizacji skutkować będzie prawdopodobną zagładą cywilizacji zachodniej. Remedium na tę ewentualną sytuację miało być ustanowienie nowej jakościowo cywilizacji uniwersalnej, która miała zapewnić człowieku swobodę jego kreacyjnych możliwości. Jej filarami miały być dwie generalne zasady: stoicka idea *cosmopolis* i wspólna dla całej ludzkości filozofia wartości. By zrealizować ten ideał politycznie zjednoczonego świata cała ludzkość musi być powiązana „więzią ideacyjną”, pojętą jako „wspólna kultura światowa, uznająca i zachowująca dziedzictwo kulturowe wszystkich poszczególnych cywilizacji narodowych”. Owa wspólna kultura miała cechować się dynamiką, otwartością i chłonnością na nowe wartości. Istnienie „więzi ideacyjnej” w tej nowej cywilizacji miało skutkować wewnętrzną harmonią w sferze kultury. Dzięki tej ostatniej „uprzedzenia społeczno-kulturowe” wobec istniejących w ramach tej cywilizacji różnych, także odmiennych systemów wartości, miały być w tej projektowanej formacji nieobecne.

Feliks Koneczny jako zwolennik tezy o radykalnym pluralizmie cywilizacyjnym (pojęcie ludzkości to hipostaza, historycznie istnieją jedynie wrogie wobec siebie cywilizacje) podważa sensowność refleksji nad możliwością powstania ogólnoludzkiej cywilizacji uniwersalnej. W jego koncepcji cywilizacja to społeczny sposób organizacji życia zbiorowości charakteryzujący się ujednoczonym w jej ramach pojmowaniem prawa, czasu i fundamentalnych wartości ludzkiego życia: Dobra, Piękna, prawdy, Zdrowia i Dobrobytu

(Koneczny nazywa je kategoriami bytu ludzkiego albo quincunxem – pięciomianem). Konkretny cechujący daną cywilizację sposób konstruowania rzeczywistości społecznej nazywa on „metodą życia zbiorowego”. Koneczny skupiając się jedynie na znaczących historycznie cywilizacjach (tj. długotrwałych i obecnych w świecie mu współczesnym) wyróżnił 7 cywilizacji: żydowska, turańska, bramińska, arabska, chińska, bizantyjska i łacińska). Powyższe formacje różnią się metodami organizacji życia społecznego, co ma źródło w swoistym dla każdej z nich pojmowaniu wartości pięciomianu, a zatem różnorodnymi ich obiektywizacjami w praktyce społecznej. Tłumaczy to obserwowany w świecie pluralizm religii, koncepcji dobra, sposobów gospodarowania, obyczajowości i pojęć piękna, stanowiąc jednocześnie argument na rzecz niewspółmierności cywilizacji.

Magdalena Michalik-Jeżowska

🏰 Szczecin 🏰

Filozofowie polscy na wystawie

W znanym szczecińskim Klubie XIII Muz 3 kwietnia 2009 roku miało miejsce oficjalne otwarcie Wystawy *Filozofowie polscy*. Komisariat wystawy to Celina Gajewska i Agata Piotrowska, studentki III roku filozofii z el. kulturoznawstwa Uniwersytetu Szczecińskiego, przy współpracy Emilii Błądek i Katarzyny Figurskiej, opiekę naukową sprawowała dr Ewa Kochan. Na wystawie zostały zaprezentowane prace studentów III roku filozofii i filozofii z el. kulturoznawstwa US.

Wystawa została umieszczona w programie X Dni Filozofa, cyklicznej studenckiej imprezy filozofów szczecińskich organizowanej przez Koło Naukowe Filozofów Uniwersytetu Szczecińskiego. Dni Filozofa cieszą się już znacznym uznaniem nie tylko w Szczecinie,

ale i w ogólnopolskim środowisku filozoficznym ze względu na zaangażowanie organizatorów, poziom prezentacji i rangę oraz popularność zapraszanych gości.

Organizatorzy tegorocznych Dni dla filozofii polskiej zarezerwowali w ogóle miejsce uprzywilejowane. Nazwiska polskich filozofów pojawiły się w tytułach większości referatów. Charakterystyczne i zasługujące na podkreślenie jest to, że dokonując przecież swobodnego wyboru problematyki o filozofach polskich mówili prawie wszyscy młodzi referenci. Karolina Barbarska – studentka IV roku filozofii US – wygłosiła referat: *Ingardena a Bataille'a rozumienie śmierci jako ugruntowanej w dyskursie kulturowym*, absolwent filozofii US – mgr Jacek Moroz – rozważał na temat: *Czy skrajny konwencjonalizm Ajdukiewicza prowadzi do relatywizacji prawdy*, Milena Jakubiak z III roku filozofii US przedstawiła wystąpienie: *Spór Woleńskiego i Życińskiego o kwestie wiary i niewiary*. Także gość specjalny Dziesiątych Dni Filozofa, prof. Tadeusz Gadacz, wieczorne kameralne spotkanie poświęcił Józefowi Tischnerowi. Wystawa poświęcona polskim filozofom stanowiła zatem integralną część imprezy, momentami zaś uzupełnienie i ilustrację wykładów. Po zakończeniu Dni Filozofa wystawa została przeniesiona do budynku głównego Wydziału Humanistycznego US, gdzie była prezentowana w holu głównym do końca maja.

Na Wystawę Filozofowie polscy złożyły się 34 plakaty edukacyjne poświęcone czołowym polskim filozofom od średniowiecza, aż po nieco bardziej uprzywilejowaną współczesność. Plakaty zaprezentowane w formie profesjonalnego wydruku, co było możliwe, podkreślmy, dzięki pomocy Władz Dziekańskich Wydziału Humanistycznego US, zostały opracowane i przygotowane przez studentów na zajęcia z filozofii polskiej. Studenci otrzymali przywilej wyboru przedstawianych postaci z dość szerokiego grona myślicieli polskich. Zachowali także dużą swobodę wyboru treści i formy prezentacji, posiadłszy uprzednio niezbędną wiedzę na temat specyfiki plakatu edukacyjnego i zadań, do jakich służy. Prace były zatem dziełami w istocie autorskimi, co

wyjaśnia ich założoną różnorodność i „wielobarwność” oraz stanowi o atrakcyjności prezentacji. Podczas kilku kolejnych spotkań studenci przedstawiali swoje prace poddając je ocenie kolegów i wykładowcy. Po dokonaniu poprawek i zmian najlepsze zostały zakwalifikowane na wystawę. Studenci – autorzy plakatów i organizatorzy wykazali się dużym zaangażowaniem, często wręcz zapałem podczas pracy nad wystawą. Już choćby z tego powodu to dość trudne zbiorowe przedsięwzięcie można uznać za „opłacalne” i udane. W związku ze zorganizowaną w Szczecinie wystawą poświęconą polskiej filozofii nasuwają się także pewne refleksje dotyczące samej filozofii polskiej, jej nauczania i popularyzacji.

W systematyczny sposób filozofia polska może być, jak wiadomo, wykładana na dwa sposoby. Może stanowić odrębny przedmiot studiów filozoficznych – i z taką sytuacją mamy do czynienia w Szczecinie. Po drugie, historia polskiej myśli filozoficznej może być włączana w program wykładów, a może i ćwiczeń, z filozofii średniowiecznej, nowożytnej i współczesnej. W przekonaniu wszystkich zainteresowanych filozofią polską to pierwsze rozwiązanie jest zdecydowanie bardziej korzystne. Często bowiem bywa tak, że obszerny materiał historii powszechnej ogranicza, marginalizuje, a w skrajnych przypadkach eliminuje historie regionalne czy partykularne. Historia filozofii polskiej prowadzona jako przedmiot odrębny to gwarancja, że w pewnym określonym czasie studenci na pewno będą studiować polskich myślicieli i polskie koncepcje. Czasu tego jest jednak najczęściej niewiele, co ma znaczenie tym bardziej, że podczas zajęć z filozofii polskiej omówić i przedyskutować należałoby materiał wyjątkowo obszerny: wszak historia polskiej myśli filozoficznej rozpoczyna się w dobrze opracowanym przez historyków średniowieczu, a kończy w naszych czasach. Sztuka dobrej organizacji zajęć z filozofii polskiej, szczególnie ćwiczeń, to zatem sztuka umiejętnej selekcji. Filozofia polska jest przedmiotem odmiennym od innych przedmiotów historycznych także i z innej przyczyny. W opinii wielu historyków, przykładowo nestora historii filozofii polskiej Henryka Struvego,

specyfiką polskiej myśli jest jej powiązanie nie tylko z filozofią powszechną, ale także z życiem narodu, z, jak to powiedzielibyśmy dzisiaj, różnymi aspektami narodowej kultury, z życiem politycznym i społecznym. Oprócz więc obszerności materiału, historia filozofii polskiej zmierzyć się musi także z tym problemem, co oznacza, że jest ona w stopniu nieporównanie większym niż inne historią kultury. W naszym przekonaniu okoliczności te sprawiają, że w nauczaniu historii filozofii polskiej tradycyjne metody – klasyczny wykład, niezbędna lektura tekstów filozoficznych i dyskusja, pisanie rozmaitego typu prac – mogą być doskonale uzupełniane przez formy niekonwencjonalne. Plakat edukacyjny posiadający wszystkie zalety form wizualnych zasługuje tu na szczególne wyróżnienie.

Korzyści realizacji tego pomysłu było kilka. Studenci w praktyce mogli zapoznać się z materiałem obszerniejszym i bardziej „wielowymiarowym” niż zwykle. Filozofia polska przedstawiana w takiej właśnie formie naocznie ujawniła swoje bezdyskusyjne bogactwo, złożoność i oryginalność. Wyraźniej można było pokazać liczne związki filozofii polskiej z polską kulturą. Atrakcyjna, często oryginalna forma prezentacji przyczyniła się do podniesienia atrakcyjności samej problematyki, uwypuklenia jej specyfiki. I wreszcie sprawa ostatnia, choć wcale nie najmniej ważna. Student filozofii to także, przynajmniej potencjalnie, przyszły nauczyciel czy wykładowca. Plakat edukacyjny był więc pomyślany zatem nie tylko jako metoda czy zadanie podczas studiowania filozofii polskiej, ale także jako sposób i forma jej nauczania i popularyzacji. Studenci przystąpili do realizacji projektu z pełną świadomością takiego właśnie celu całego przedsięwzięcia biorąc na siebie rolę nie tylko twórców plakatów, ale także autorów prezentacji i komentatorów. Zasada, wedle której ucząc innych najlepiej uczymy się sami, dobrze sprawdziła się i w tym przypadku. Z inicjatywą wystawy związane są także plany jej wykorzystania podczas promocji filozofii i popularyzacji filozofii polskiej w szkole średniej. Czy plany te uda się zrealizować – pokaże przyszłość.

Wystawa *Filozofowie polscy* z perspektywy praktyki dydaktycznej jest zapewne wydarzeniem nietypowym. Mam jednak szczerze przekonanie, że nawet jako przedsięwzięcie nietypowe, była ważna i interesująca, stanowić może także inspirację dla działań edukacyjnych i popularyzatorskich poświęconych filozofii polskiej (i nie tylko).

Ewa Kochan

🏰🏰🏰 Warszawa 🏰🏰🏰

Trzecie Seminarium Historyków Filozofii Polskiej

W dniu 18 września 2009 roku w Pałacu Tyszkiewiczów-Potockich i w gmachu dawnego Szpitala św. Rocha w Warszawie odbyło się Trzecie Seminarium Historyków Filozofii Polskiej zorganizowane przez Zakład Historii Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UW oraz Fundację Historii Filozofii Polskiej. Seminarium było kolejną konferencją z serii, która nie została dotąd w niniejszym dziale przedstawiona. Sprawozdanie należy zatem uzupełnić o informacje historyczne.

Początkowo projekt Seminarium Historyków Filozofii Polskiej stanowił odpowiedź na postulaty zgłaszane podczas dyskusji sekcyjnej *Perspektywy historii filozofii polskiej*, która odbyła się w dniu 17 września 2004 roku, na zakończenie prac Sekcji Historii Filozofii Polskiej VII Polskiego Zjazdu Filozoficznego w Szczecinie. Zarówno w trakcie Zjazdu w Szczecinie, jak i po nim pojawiały się propozycje zorganizowania cyklicznych spotkań służących integracji środowiska historyków filozofii polskiej, dających szansę wymiany wyników badań oraz służących doskonaleniu warsztatu naukowego. Organizacja seminarium została zapoczątkowana przez grupę filozofów skupionych wokół Zakładu Historii Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UW pod kierunkiem prof. UW Stanisława Pieroga. Pierwsze

Seminarium Historyków Filozofii Polskiej odbyło się w Warszawie w dniu 22 września 2006 roku. Mając świadomość, że Seminarium nawiązuje do tradycji podobnych spotkań z przeszłości, organizatorzy warszawskiego posiedzenia zaproponowali uczestnikom połączenie refleksji nad dokonaniem nestorów historii filozofii polskiej, którzy w wykładach i panelu dyskusyjnym podsumowali stan badań nad kolejnymi okresami historii polskiej myśli, z refleksją nad obecnymi wyzwaniem badawczymi oraz projektami badań przyszłych. Te trzy kierunki rozważań seminaryjnych znalazły odbicie w trzech częściach książki poseminaryjnej *Historia filozofii polskiej. Dokonania – poszukiwania – projekty* (Warszawa 2007).

Pomysł organizacji seminariów spotkał się z bardzo życzliwym przyjęciem przedstawicieli innych ośrodków akademickich. Jako pierwsze w działania organizacyjne aktywnie włączyło się środowisko krakowskie. Drugie Seminarium Filozofii Polskiej zorganizowane zostało przez nowopowstały Zakład Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ pod kierownictwem prof. Jana Skoczyńskiego. Seminarium to odbyło się w dniu 20 września 2007 roku w okazałej sali Collegium Maius oraz pomieszczeniach Instytutu Filozofii UJ. Tematem przewodnim tego spotkania była rola wychowawcza filozofii. Zapis referatów seminaryjnych znalazł się w książce *Polskie ethos i logos* (Kraków 2008). Na rok 2008 Seminarium nie zaplanowano, organizatorzy włączyli się w prace Sekcji Historii Filozofii Polskiej VIII Polskiego Zjazdu Filozoficznego w Warszawie.

Trzecie Seminarium Historyków Filozofii Polskiej poświęcone zostało zagadnieniu *Filozofii polskiej w tradycji europejskiej*. Porządek obrad ułożony został zgodnie z tradycją poprzednich posiedzeń, która nakazywała kłaść nacisk na formy interaktywne, bliższe idei seminaryjnej, kosztem czysto receptywnych formy wykładu, właściwej dla klasycznych konferencji. Zatem, dzieląc obrady na część plenarną i sekcijną, w części pierwszej zrezygnowano z referatów na rzecz panelu dyskusyjnego, natomiast w części sekcyjnej wprowadzono wydłużoną dyskusję sekcijną (obok kilkunutowych dyskusji nad

referatami), zaproponowano też uczestnikom płynne przejście od moderowanych obrad sekcyjnych do mniej formalnej dyskusji poza salą konferencyjną.

Część plenarną obrad wypełnił panel dyskusyjny poświęcony głównemu zagadnieniu Seminarium: *Filozofii polskiej w tradycji europejskiej*. Dyskusję panelową prowadził dr Andrzej Kołakowski (UW), udział w dyskusji wzięli profesorowie: Stanisław Borzym (IFiS PAN), Stanisław Janeczek (KUL), Stanisław Pieróg (UW) oraz Jan Skoczyński (UJ). Wystąpienie prof. Stanisława Borzyma (IFiS PAN) poświęcone było przedmiotowi historii filozofii polskiej. Panelista zwrócił uwagę w szczególności na znaczenie ujęcia światopoglądowego dziejów kultury intelektualnej, które pozwala na rekonstruowanie szczególnych obrazów świata właściwych dla polskiej tradycji filozoficznej. W toku dyskusji nad głosem prof. Borzyma postanowiono, że kolejne seminarium zostanie poświęcone zagadnieniu odniesień światopoglądowych filozofii polskiej. Ks. prof. Stanisław Janeczek (KUL) przedstawił miejsce filozofii polskiej w tradycji europejskiego Oświecenia, kolejne etapy recepcji głównych prądów oświeceniowej filozofii i ich samodzielnego rozwoju w warunkach polskich oraz szanse, jakie temu rozwojowi stwarzały reformy instytucjonalne dokonywane przez czołowych przedstawicieli polskiej myśli oświeceniowej. To zagadnienie zostało podjęte w wystąpieniu prof. Stanisława Pieroga (UW), który pokazał jak w dobie Romantyzmu filozofia polska rozwijała się po upadku nauki instytucjonalnej. Filozofia rodzima tego okresu w sposób szczególnie wpisuje się w nurt myśli nieakademickiej, nurt bardzo żywy w wieku XIX. Z innej perspektywy zagadnienie to ujął kolejny prelegent, prof. Stanisław Skoczyński (UJ), który skoncentrował się na dziejach przełomu XIX i XX wieku. Również w tym okresie utraty państwowości polskiej trudno wskazać instytucjonalny udział filozofii polskiej w tradycji europejskiej, mimo to bardzo aktywny był udział Polaków w europejskim obiegu myśli akademickiej, szczególnie w opracowaniu zagadnień diskutowanych na uniwersytetach

w krajach z ziemią polskimi sąsiadujących, do których nasi rodacy udawali się po naukę. Panel dyskusyjny pokazał różne formy udziału Polaków w filozoficznej tradycji europejskiej na przestrzeni wieków, formy wyznaczone głównie przez okoliczności historyczne, w jakich znajdowała się Polska, i wynikających z nich przemian kultury polskiej.

Drugą część obrad Seminarium prowadzono w czterech sekcjach: Sekcji Filozofii Staropolskiej, Sekcji Filozofii XIX Wieku, Sekcji Filozofii Pierwszej Połowy XX Wieku oraz Sekcji Filozofii Drugiej Połowy XX Wieku. W obradach sekcyjnych wygłoszonych zostało ok. 30 referatów, a w dyskusji wzięło udział około pięćdziesięciu przedstawicieli ośrodków akademickich z: Bydgoszczy, Katowic, Krakowa, Lublina, Szczecina, Warszawy, Torunia i Zielonej Góry.

Trzeciemu Seminarium Historyków Filozofii Polskiej towarzyszyła większa niż dotychczas liczba publikacji. Wcześniej uczestnicy otrzymywali jedynie uproszczony program obrad, tym razem każdy otrzymał broszurę zawierającą nie tylko program, lecz także abstrakty i tekst uzupełniający do jednego z referatów. Organizatorzy kolejnych seminariów zapowiadają, że takie przygotowanie materiałów seminaryjnych będzie już standardem. Niezależnie od druku abstraktów, zakwalifikowane referaty seminaryjne ukażą się w postaci książki.

Projekt Seminariów Historyków Filozofii Polskiej rozwija się nadal dynamicznie. Czwarte Seminarium zostało zorganizowane przez Zakład Historii Filozofii w Polsce Wydziału Filozofii KUL pod kierownictwem ks. prof. Stanisława Janeczka. Konferencja ta, zatytułowana *Światopoglądowe odniesienia filozofii polskiej*, odbyła się w dniach 16 i 17 września bieżącego roku w Lublinie. Piąte Seminarium planowane jest na rok 2011 w Krakowie. Wstępne ustalenia pozwalają przypuszczać, że w roku 2012 Seminarium zawita do kolejnego ośrodka akademickiego.

Piotr Ziemiński

ℒℒℒ

**Roczne seminaria
Zakładu Historii Filozofii Polskiej
Instytutu Filozofii UW**

Zakład Historii Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UW, pod kierownictwem prof. UW Stanisława Pieroga, prowadzi comiesięczne seminaria przeznaczone nie tylko dla magistrantów i doktorantów zainteresowanych badaniem dziejów polskiej myśli filozoficznej, lecz także zaprasza do udziału pracowników naukowych reprezentujących zarówno Uniwersytet Warszawski, jak i inne ośrodki akademickie. Spotkania te mogą poszczycić się już ponad piętnastoletnią tradycją. Pierwsze seminarium z udziałem pracowników zamiejscowych zatytułowane było *Drogi współczesnej filozofii polskiej. Śladami wielkich sporów* i odbyło się w roku akademickim 1994/1995. Od tego czasu corocznie prowadzone były w Zakładzie Historii Filozofii Polskiej seminaria monograficzne lub otwarte seminaria doktoranckie, w których regularnymi uczestnikami był pracownicy naukowcy z uniwersytetów w Krakowie, Lublinie, Olsztynie, Poznaniu, Szczecinie, Zielonej Górze oraz pracownicy uczelni warszawskich.

Seminaria początkowo prowadzone były głównie z myślą o młodych badaczach (asystentach i doktorantach). Były miejscem prezentacji wyników badań, prowadzących do przygotowania prac doktorskich lub referowania rozpraw niedawno obronionych. Od roku 2007 skład uczestników oraz charakter comiesięcznych posiedzeń zaczął ulegać zmianie. Już w trakcie dyskusji kularowych, towarzyszących Pierwszemu Seminarium Historyków Filozofii Polskiej we wrześniu 2006 roku, pojawiła się propozycja uruchomienia comiesięcznych spotkań naukowych mających na celu nie tylko kształcenie magistrantów i doktorantów, lecz także dalszy rozwój i wymianę myśli między pracownikami po doktoracie. Spotkania te miały być poświęcone nie tyle rozprawom przygotowywanym na kolejny stopień naukowy, ile przekrojowym zagadnieniom monograficznym. Miały służyć poszerzeniu perspektywy badawczej. Propozycja

rozszerzenia formuły seminariów warszawskich, przekształcenia ich w międzyuczelniane spotkania dla pracowników naukowych po doktoracie wydała się naturalna. Od roku 2007 liczba osób po doktoracie stanowi coraz większy odsetek, a często większość uczestników omawianych seminariów. Również tematyka spotkań dostosowana jest do potrzeb pracowników naukowych.

Tematem dwóch cykli seminaryjnych, realizowanych w latach akademickich 2007/2008 i 2008/2009, była *Historia filozofii polskiej. Jej cele i metody*. Seminarium to służyło poznaniu i doskonaleniu warsztatu naukowego historyka filozofii polskiej. W pracach seminaryjnych poświęcono uwagę m. in. celom i metodom klasycznej (ukształtowanej w XIX wieku) historii filozofii tzw. powszechnej, różnym jej odmianom, a także związkom, jakie łączą ją z dyscyplinami pokrewnymi (historią kultury, historią nauki, historią literatury, historią idei). Poddano analizie opracowania i syntezy dziejów polskiej myśli filozoficznej, a także prace teoretyczne poświęcone metodzie historii filozofii. Prace tego seminarium zainspirowały część artykułów, które ukazały się w poprzednim tomie „Rocznika Historii Filozofii Polskiej”.

W roku akademickim 2009/2010 seminarium było poświęcone tematowi *Stanisław Brzozowski i polska filozofia XX wieku*. Głównym celem prac i dyskusji seminaryjnych było poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o miejsce filozofii Brzozowskiego w polskiej myśli filozoficznej XX wieku. Prace seminarium prowadzone były w dwóch kierunkach: rekonstrukcji filozofii Brzozowskiego w kontekście epoki, w której powstała, oraz analizy późniejszej recepcji jego myśli. Zbliżająca się setna rocznica śmierci Stanisława Brzozowskiego pozwala spojrzeć z dostatecznie oddalonej perspektywy zarówno na jego filozofię, jak i na liczne funkcje oraz znaczenia, jakie nadawano jej na przestrzeni minionego wieku.

W nadchodzącym roku akademickim (2010/2011) seminarium będzie poświęcone polskiej „filozofii czynu”. Zgodnie z deklaracją prowadzącego seminarium, prof. UW Stanisława Pieroga, celem

seminarium będzie wprowadzenie w problematykę tego nurtu polskiej myśli filozoficznej, którego cechami charakterystycznymi są: aktywistyczna filozofia człowieka i filozofia dziejów oraz nienaturalistyczna najczęściej filozofia kultury i obiektywistyczna teoria wartości. Uczestnicy spotkań będą mieli okazję prześledzenia źródeł „filozofii czynu” w romantycznej reakcji na oświeceniowy „naturalizm” (w pracach Mochnackiego, Cieszkowskiego, Kamińskiego) oraz w różnych wersjach pozytywistycznej ideologii „pracy organicznej”. Następnie poddadzą analizie oryginalne ekspresje tej filozofii w polskiej myśli XX wieku (m. in. „filozofia pracy” Stanisława Brzozowskiego, indeterministyczna filozofia Jana Łukasiewicza, „filozofia czynu” i prakseologia Tadeusza Kotarbińskiego). Omawiane będą również różne koncepcje aktywistycznej filozofii kultury i filozoficznej antropologii (Floriana Znanińskiego, Leszka Kołakowskiego, Józefa Tischnera).

Piotr Ziemiński

Informacje na temat seminarium *Polska „filozofia czynu”* znajdują się na stronie internetowej: **www.filozofiapolska.pl/czyn**